

¹⁷ „A Forrobol *maradt* Szénafüb(!) a Falu Szélibe egy kis darab szána-fü”. BonCons. 13.

¹⁸ Az ifjabb kell legyen, mert az idősebb neje Koncz Sára 1744-ben egy Úrasztali posztó adományozása alkalmával özvegynek említettik. Az idős Szentmiklósnak 1718-ban is adományozott. Valószínű, hogy ő készítette Benedekre a harangot is, legalább is ő rendelte meg.

¹⁹ Bágyoni id. Varro Mózes leánya Détései Istvánné, gyermekei ifj. Mozes és Mihály. Ehhez az ifjú ügyvédhez írta Lázár István 1755. júl. 23-án keletkezett levelét Kölnből Szentbenedekre (Biás István). Ifj Varro Mozes neje désfalvi Simon Kata, a János leánya, ki egyházunk első világi főgondnokának, Mihálynak a testvére (KerMagv) (1753-1776).

²⁰ BonCons. 12-13.

²¹ Jobbágy Erzsébet (1753-1762) a turi Jobbágy család tagja. Musnai Erzsébet, Kosa Andrásné benedeki család tagja. 1711-ben Musnai Márton lelkész itt halt meg és temették el. Neki a leszármazottai lehetnek az 1746-ban említett (3. 4. helyen) Benedek és Dávid, valamint az alább említett Pál, Márton és János. 1762-ben valószínű a két elsőnek említettnek a leánya.

²² Protocollum venerabilis... kezdetű Jegyzőkönyv, a dicsőszentmártoni Unitárius Egyházközség Irattárában. 15. lap. Továbbiakban: ProtVen.

²³ Pp. jkv. Szentbenedek fejezetnél.

²⁴ ProtVen. 110.

²⁵ Jkv. II/3. 370.

²⁶ Jkv. II/3. 529. Az 1832 és az 1836. évi jegyzőkönyvek egy Csokási alias Bardutz Jozsefet említenek, aki a határperben említett Ádámnak az örököse lehet, a Csokási előnév a beszármazás helyét jelölné. Tény, hogy Csokási az 1746-os kimutatásban a patrónusok után az elsőnek van felsorolva, a kismemesek közt az első.

MATKÓ LÁSZLÓ

AZ ERDÉLYI UNITÁRIUSOK 1766-i ÖSSZEÍRÁSA

Az összeírás kéziratos másolatban a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának Sinai gyűjteményében található¹. Sinai Miklós (1730-1808) bécsi, oxfordi, groningeri, franekeri egyetemi tanulmányok után töltötte be a református kollégium filológiai és történeti professzori tisztet. Jelentős Mohács előtti és utáni forrásanyagot gyűjtött össze a magyar történelem kutatásához. Az oklevélmásolatok és kéziratok egy folyómétert tesznek ki.

A XVIII. századi összeírásokat többféleképpen lehet csoportosítani:

- állami adóösszeírások (collecta, kapuadó-dica)
- egyházi adók (dézsmá, kilenced, kereszténypénz)
- urbáriumok (földesúri terhek)
- lélekösszeírások (Numerus Animarum).

A lélekösszeírásokat általában felsőbb utasításra egyházközségek, plébániák szerint lelkészek, papok végezték el. Alaki és tartalmi eltéréseket mutatnak. Általában a lakosság éveleji számát, máskor nemenkénti bontást, népmozgalmi adatokat is tartalmaznak. Az erdélyi különleges szempontok szerinti összeírások az Országos Levéltárban a vegyes összeírások csoportjába tartoznak.² Legnevezetesebb az 1750-i országos összeírás, amely nyolc megyét, tizenhárom székot és három vidéket ölel fel.³ Az 1785/1786-i II. József által végrehajtott úrbéri összeírás az új közigazgatási beosztás – 11 megye – szerint készült el.⁴ A felekezeti összeírásokat több kritika illetve pontatlanságuk miatt, főleg a protestánsokat. A hiba adódhat a nem egységes szempontok szerinti felvételből, az anyakönyv pontatlan vezetéséből, valamint egyházközségi és állami (katolikus vallás védelme) érdekek ellentétes voltából. A protestánsok bizonyítani kívánták, hogy az önálló gazdák el tudják tartani a lelkészt, valamint 500 egyháztag előszámlálásával anyaegyházat kérelmezhetek. A katolikus egyház szigorúan ellenőrizte az előfeltételeket, engedélyezési joga a protestánsokra is kiterjedt.

A római és görög katolikus népességszámot a Helytartótanács által 1785-86-ban készített plébániaösszeírások (Pfarktopographie) tartalmazzák. Egységes szempontok szerint és azonos időben készült. A protestánsokról (evangélikus, református, unitárius) ilyen országos és egységes forrás nem áll rendelkezésre, habár az egyházi levéltárak több összeírást tartalmaznak. Megbízhatóságukat a források egybevetésével szükséges vizsgálni. A felekezetek által készített kimutatások jó alapot nyújtanak a számszerű becsléshez, a különféle felmérések kritikai egybevetéséhez. A felekezeti összeírások reális adatok szerzését teszik lehetővé a lakosság nemzetiségének meghatározásakor. A három nemzet Erdélyben az unitárius és református vallás mindig magyar nemzetiségre utal, a latin szertartású katolikus magyar vagy német többségre, a görög szertartású katolikus magyar-román-délszláv-ukrán lakosságra, az evangélikus vallás szász többségre utal.

Az unitáriusok 1766-i összeírását teljes szövegével – in extenso – magyar fordításban közöljük. A teljes közlést indokolja, hogy a feldolgozás az összes erdélyi egyházközségeket és leányegyházakat (filia) tartalmazza, valamint az a tény, hogy a történeti helységnévtárakat készítőknél a forrásörző intézményeken kívüli nyomtatott statisztikák nem állnak rendelkezésükre. A közreadott forrás értékeléséhez támpontot nyújthat a másik két protestáns felekezet létszámának 1766-i kalkulusa.⁵

Helvét hitvallású evangélikusok (reformátusok): egyházközségek száma 406, személyek száma 140 043. Ágostai hitvallású evangélikusok (lutheránusok): egyházközségek száma 276, személyek száma 130 365.

Az összeírás felépítése a következő:

Megnevezés és bevezetés: Specificatio. Nem a szokásos conscriptio (összeírás) kifejezést használja a címben, hanem a római jogból is ismert⁶ specificatio-t amely a különböző részek előszámlálását, valamint egybeszerkesztését jelenti.

Oszlopok sorrendje:

1. Nomina Ecclesiarum Matrum: anyaegyházak neve.

2. Nomina earum Filialium: anyaegyházak leányegyházai.
3. Patrum et matrum familias, viduarum: családapák és családanyák, özvegyek száma.

4. Animarum ad eosdem easdemque spectantium: Az apákhoz és anyákhoz tartozó lelkek száma.

Az egyházközségek felsorolása előtt megnevezi a bennfoglaló nagyobb szervezeti egységet, az egyházmegyét, amelynek neve megegyezik a vármegyék és székek elnevezéseivel. Protestánsoknál az egyházmegyét nem a püspök, hanem a szenior (esperes) vezeti. A települések jogállását „oppidum” esetében a város, „civitas”-nál a város (civ.) formula jelzi. A földrajzi nevek betűhív módon kerülnek közlésre, a korabeli ortográfia lehetővé teszi a települések mai azonosítását is.⁷ A bevezető anyag után következnek a forrásanyag a korabeli másolat után.

Előszámlálás

Erdélyben a bevett unitárius vallást követő összes anyaegyházak és leányegyházai, valamint a családfenntartó apák és anyák, a hozzájuk tartozó lelkek felsőbb rendelethez végrehajtott előszámlálása.

Anyaegyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
-----------------	--------------	-----------------------	-------------

---

Tekintetes Aranyas Székben lévő egyházmegye

Abrug Bánya város	132	259
Verespatak	62	195
Th. Szt. György	269	695
Thoroczko város	492	1008
Csegez	79	220
Rákos	91	233
Várfalva	107	290
Sinfalva	36	178
Bágyon	100	324
Sznt. Mihályfalva	35	101
Thorda város	205	480
Szind	46	123

Anyagyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
Mécskő		27	86
Túr		24	66
A. Jara		36	88
Kövend		130	379
Összesen	16	1871	4725

Tekintetes Kolozs vármegyében lévő egyházmege

Kolozsvár város (civ.)	Fejerd, Suk	333	805
Alsó Felső Szovath		45	170
Kolozs város		75	172
Kide	filiáival	17	53
Ilosva		4	14
Összesen	5 2	474	1214

Fehér egyházmegeben

Felső Rákos		124	318
Héviz		78	198
Ürmös		39	108
Datk		26	90
Alsó Rákos		17	43
Pálos		3	15
Összesen	6	287	772

Tekintetes Küküllő vármegyében lévő egyházmege

Kis Sáros		137	303
DitsŐ Szt Márton		79	213

Anyaegyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
Dombó		52	186
Adamos		54	172
Harangláb		27	66
Szőkefalva		19	63
Bethlen Szt Miklos		36	98
Széplak	Vámos Udvarhely		
	Korod Szt		
	Márton		
	Héderfája	32	103
Désfalva	Postfalva		
	Gálfalva		
	Oláhkotsárd		
	Bernád		
	Abásfalva	50	138
Szent Benedek	Aszszonynépe		
	Süllye	29	102
Teremi	Lórintzfalva		
	B. Besenyő	14	64
Összesen	11	12	529
			1508

Tekintetes Udvarhely Székben lévő egyházmegyében

Ders		150	502
Vargyas		235	609
Homorod Almás		237	535
Karátsonfalva		94	331
Homord Szt Márton	Lokod	92	291
Homord Szt Pál		94	242
Kénos	Patakfalva		

Anyaegyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
	Fenyed	60	168
Városfalva		61	222
Okland		73	212
Recsenyéd		43	151
Ujfalu (Homoród)		54	186
Gyepes		52	99
Homorod Szt Péter		24	92
Abasfalva		42	91
Janosfalva		61	155
Keményfalva		20	68
Musna		14	88
Összesen	17 3	1406	4043*

*összeadási hiba, a családtagok száma 4042 fő

Tekintetes Keresztur Székben lévő egyházmegyében

Bózód		104	268
Kőrispatak	Bózód Ujfalu	36	98
Nagy Solymos		22	79
Kis Solymos		125	288
Gagy		50	119
Medesér		49	169
Tartsafalva		53	119
Tordátfalva		46	154
Csehédfalva		43	100
Mártonos		69	205
Énlaka		99	276
Korond		65	214
Firtos Váralya		34	124

Anyaegyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
Szt Mihály	Alsó Benczéd		
	Felső Benczéd		
	Demeterfalva		
	Kobádfalva	130	397
Kadáts		43	132
Siménfalva	Galambfalva	86	249
Szt Miklos	Kis Kede		
	Nagy Kede	37	115
Szent Abraham	Magyar Andrásfalva		
	Csekefalva	83	258
Magyar Sakod	Veczke	33	141
UjjSzékel		53	133
Pipe		59	179
Bordos	Szent Demeter		
	Székely Szállás		
	Cséb	54	174
Boldog Aszszonyfalva		28	78
Sáárd		18	63
Sárpatak		9	21
Ráva		61	224
Sz: Keresztur	Rugonfalva		
	Fiatfalva		
	Betfalva	109	328
Összes egyház 27	17	1600*	4705

*összeadási hiba, helyes összeg: 1598 fő

Nemes Háromszékben lévő egyházmegyében

Árkos	109	306
-------	-----	-----

Anyaegyház neve	Leányegyháza		családfők özvegyek	családtagok
Szent Király			43	137
Kórispatak			46	129
Kálnok			37	112
Bólón			163	437
Nagy Ajta			109	419
Szent Ivány és Laborfalva			57	160
Kóköcs			49	133
Szt György és Szemeria			15	34
Killyén			19	51
Illyefalva		Hidvégh	14	31
Összesen	11	1	662	1949

Nemes Marosszékből lévő egyházmegyében

Szabed		92	308
Szent László	Gálfalva	108	347
Nyomát		19	79
Szent Gyericze		67	199
Csókfalva		76	255
Küs Adorján	Szent Háromság		
	Bede	46	132
Csik Szt Márton	Csikfalva		
	Jobbágyfalva		
	Buzahaza	109	349
Iszló	Peterlaka		
	Marus Jara		
	Illye	19	34
Vadad		41	151
Káál		59	168

Anyaegyház neve	Leányegyháza	családfők özvegyek	családtagok
Ikland		51	147
Szent Király		11	25
Harczo		2	8
Összesen	13 9	700	2202

Összefoglalás

Egyházmegyék	Anyaegyházak	Filiák	Családfők	Családtagok
Aranyasi	16		1871	4725
Kolozsi	5	2	474	1214
Fehér	6		287	772
Küküllő	11	12	529	1508
Udvarhelyi	17	3	1406	4043
Háromszéki	11	1	662	1949
Kereszturi	27	17	1600	4705
Marusi	13	9	700	2202
Összesen	106	44	7529	21118
Családapák, családanyak számát hozzáadva				7529
Lelkek száma összesen				28647

Tehát a lelkek számához hozzáadottnak mind a családapák és családanyak, mind a lakóhelyükön lévők, valamint az egyháziaktól távol dolgozók.

Kolozsvár, 1766 február hava 12.

Szent Királyi Ágh István
az Erdélyben bevett unitárius
valláson lévő eklézsiák szuperintendense sk.

Jegyzetek

¹ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (továbbiakban TtREL) I. 24. a. 7. kt. Z 40, pag. 340-348.

² Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL) mikrofilmtár F 49

³ MOL mikrofilmtár F 50

⁴ MOL mikrofilmtár F 51

⁵ TtREL I. 24. a. 7. kt. Z 40 339 pag.

⁶ Iustiniani Institutiones. Recognovit Paulus Krueger (Corpus Iuris Civilis I. Berolini, 1954) 2, 1, 25

⁷ Magyar Helynév-azonosító Szótár. Szerkesztette Lelkes György, Budapest, 1992. Erdély és a részek térképe és helységnévszótára. Szerkesztette Herner János. Szeged 1987. Mappa Transilvaniae et Partium Regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum. Lipszky János műve alapján.

LŐRINCZI LAJOS

A FIATFALVI FELEKEZETI EGYÜTTÉLÉS

Hargita megye délkeleti részében, Székelykeresztúrtól délre (2 km), 386 m tengerszint fölötti magasságban fekszik Fiatfalva, ma Székelykeresztúrhoz tartozó falu. Ennek a kis településnek kiemelkedő különlegessége, hogy unitárius és református népe egy közös templomot használ évszázadok óta, ami nemcsak Erdélyben, hanem Európa-szerte is ritkaságszámba megy. Míg a nagyvilágban konferenciák, kongresszusok, tudományos dolgozatok állandó témája az ökumenizmus, addig e kis közösség tagjai génjeikben hordozzák és naponta megélik azt századok óta.

A kezdet

A közösködés kezdete homályba vész a források hiányossága miatt.

Az adatok szerint Fiatfalva szabad székely lakói már az unitárius reformáció kezdetekor unitárius hitre tértek.¹ Kezdetben valószínűleg a régi katolikus templomot használták, majd megújították azt. Az biztos, hogy a fiatfalvi unitáriusoknak már 1630-ban saját templomuk volt.²

Fiatfalva a 16. század második felétől Keresztúr filiája volt³, és már ebben az időben, ha nem is mind, de néhány kivétellel a lakosok unitáriusok. A református felekezet csak a 17. század elején kezd kialakulni a cuius regio, eus religio (akié a föld, azé a vallás) elv következményeként. Ugyanis a 16. század végén az Udvar⁴ református birtokos kezére ment (Huszár Mátyás), aki a cselédek, zselléreket, jobbágyokat református hitre térítette át. 1642-ben már 14 református család volt a faluban, akik istentiszteleteiket az udvar nagytermében tartották. Hogy a reformátusoknak nem, s az unitáriusoknak volt templomuk a 17. század elején, bizonyítja egy 1630-ból származó adat, amely szerint a székelykeresztúri reformátusok kérték a fejedelem engedélyét, hogy a keresztúri unitáriusok járhassanak Fiatfalvára, mert ott van az unitáriusoknak templomuk, a fiatfalvi reformátusok pedig Keresztúrra, mert nekik ott nincs templomuk.

A következő adat már 100 évvel későbbi. Az 1726. május 20-án tartott püspöki vizitáció megállapítja Fiatfalváról, hogy: „Filia, külön mesterrel. Egy templom, melyben a reformátusokkal alternatim járnak”.⁵ 1732-ben ezt jegyzik fel: „Itt, Fiatfalván, elpusztulván a reformátusok templomok, kérték a mieinktől, hadd járjanak alternatim a mi templomunkba és megengedtetett, csak hogy nem akarják közösen építeni a templomot.”⁶ Azonban e dátum nem ad pontos kiindulópontot, mert a megengedés történhetett sok évvel korábban is,